

Asia: VN/14961/2024

Lausuntopyyntö keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmasta (KAISU3)

Toimenpideohjelma tavoitteiden saavuttamiseksi

Avovastaus

Suomen tavoite on lain mukaan olla hiilineutraali viimeistään vuonna 2035. Tämä on myös KAISU3 suunnitelmassa tavoitevuosi. Tavoitteesta on tärkeää pitää kiinni ja näin luoda ennustettava toimintaympäristö yritysten kestävyysinvestoinneille. Samalla tulisi selkeyttää kasvihuonekaasulaskelmien laskentaperiaatteita. Tämän kehitystyön turvaamiseksi myös keskeisten tutkimuslaitosten resurssit tulee turvata.

Laskennan kehittämisessä on haasteita. Suomessa Luonnonvarakeskus (LUKE) ja nyt myös Suomen Ympäristökeskus (SYKE) ovat julkaisseet laskelmansa kansallisesta kasvihuonekaasutaseesta maankäyttösektorille. Laskelmien oletuksissa ja rajauksissa on eroja ja myös niiden tuloksissa erot ovat merkittäviä esimerkiksi metsien osalta. Olisi suotavaa luoda yksi luotettava ja läpinäkyvä laskentamalli. Erilaiset lopputulokset ovat hämmentäviä ja vaikeuttavat alueellista työtä.

Molemmissa laskelmissa maankäyttösektori on kansallisesti päästölähde eivätkä ennusteet näytä parannusta. Tämä herättää vakavan kysymyksen tavoitevuoden realistisuudesta. Päästöjen vähentämisen ja erilaisten maankäyttöratkaisujen tulee olla erittäin suuressa roolissa tulevaisuudessa.

Liikenne

Avovastaus

Liikennesektori kattaa noin 23% Suomen ilmastopäästöistä ja päästöjen väheneminen tällä sektorilla on ollut hyvin hidasta. Raskaan liikenteen osuus päästöistä on runsas kolmannes. Raskaan liikenteen siirtäminen sähköistetyille rataosuuksille ja vesistökuljetuksille vähentäisi tehokkaimmin sekä liikenteen päästöjä että tiestön korjausvelan kasvua. Itäisessä Suomessa on paljon raskasta teollisuutta, erityisesti metsäteollisuutta ja lisääntyvässä määrin kaivannaisteollisuutta.

Vientiteollisuuden kuljetukset rannikon satamiin ovat pitkiä. Saimaan kanavan käytön pysähtyminen on korostanut Karjalan radan heikkoa välityskykyä, jota etenkin Pohjois-Karjalan alueella kärjistää Syrjäsalmen sillan heikko kunto, alimitoitettut yksiraiteisen väylän kohtaamispaikat, sähköistetyt ratayhteyden katkeaminen Joensuuhun sekä huonokuntoiset ja sähköistämättömät ratayhteydet länteen.

Liikenteen päästöjen vähentämistä ja liikenneturvallisuutta edistäisivät tehokkaasti konkreettiset investoinnit liikenneinfrastruktuuriin: Karjalan radan välityskyvyn parantamiseen Joensuusta Lappeenrantaan sekä radan sähköistäminen Joensuusta Kontiomäkeen (pohjoiseen) ja länteen Pieksämäelle. Paikallisten terminaaliyhteyksien rakentaminen teollisuuden nykyisiin ja kehitettäviin bio- ja vetytalouden teollisuuden keskittymiin madaltaisi kynnystä kuljetusten siirtoon ja parantaisi erityisesti tärkeän vientiteollisuuden kilpailukykyä, joka on kärsinyt suorien laivayhteyksien katkeamisesta.

Saimaan sisävesiliikennettä tulisi edistää lastaus- ja purkupaikkoja kehittämällä, modernisoimalla kuljetuskalustoa ja pidentämällä laivauskautta. Pitkän aikavälin ratkaisuksi Saimaan kanavan ongelmaan tulisi selvittää vaihtoehdot ja edellytykset korvaavan meriyhteyden avaamiseksi.

Suunnitelmaan on kirjattu tavoitteeksi kotimaan liikenteen kasvihuonekaasupäästöjen puolittaminen vuoden 2005 tasosta vuonna 2030 ja päästöjen poistaminen kokonaan vuoteen 2045 mennessä. Toimenpiteet tulevat kohdentumaan erityisesti tieliikenteeseen. Tämä tulee olemaan erittäin suuri alueellinen kysymys ja johtaa helposti alueiden eriarvoisuuteen etenkin harvaan asutuilla, pitkien välimatkojen ja alhaisen tulotason alueilla. Sosiaalisen tasa-arvon säilyttäminen on tärkeää ja toimenpiteiden on sitä toteutettava. Yksi tärkeä keino on varmistaa, että uusiutuvalla liike-energialla liikkuminen on halvempaa kuin fossiilisilla polttoaineilla ja että hintataso on sellainen, ettei se rankaise pienituloisia. Tämä liittyy erityisesti suunniteltuun energiaverouudistukseen. Tavoite liikkumisen vähentämisestä on hyvä. Liikkuvien palvelujen, joissa palvelut tuodaan asiakkaiden luokse, kehittäminen olisi tärkeää.

Autokannan uusiminen on Pohjois-Karjalan kaltaisessa maakunnassa yksityishenkilöille taloudellinen kysymys. KAISU3 suunnitelmassa esitetyt toimet eivät riitä tätä asiaa korjaamaan toivotulla tavalla. Esimerkiksi esitetyt romutuspalkkiokampanjat tulisi kohdentaa ensisijaisesti alueille, joilla toimivaa joukkoliikennettä ei ole. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto näkee myös, että pelkästään alueellisen joukkoliikenteen kehittäminen kutsuliikenteenä maakunnissa ei tule turvaamaan palvelutasoltaan riittävää joukkoliikennettä. Joukkoliikenteen järjestämisen kustannuksista yhä suurempi osa on siirtynyt kunnilta valtiolle, joten valtion vastuuta ja osuutta kustannuksista joukkoliikenteen järjestämisessä tulisi kasvattaa nykyisestä. Alueellisella romutuspalkkiolla saataisiin kuitenkin parempaa vaikuttavuutta, jolla nimenomaan tuettaisiin osaltaan harvaan asutun maaseudun elinvoimaisena pysymistä.

Maakunnallisilla ja alueellisilla liikennejärjestelmäsuunnitelmilla on myös suuri rooli myös liikenteen vähäpäästöisyyden tukemisessa. Esitettyjen toimien tulisi tukea näiden alueellisten suunnitelmien tavoitteita.

Maatalous

Avovastaus

KAISU3 on kirjattu erittäin hyvä pääperiaate: maatalouden kasvihuonekaasupäästöjen vähentämistoimia suunniteltaessa tulee tunnistaa ruuan tuotannon merkitys koko yhteiskunnalle ja varmistaa, että esitettävät toimet eivät uhkaa kansallista ruokaturvaa. Ruuantuotannon edellytykset ja kannattavuus on turvattava paitsi kansallisesti myös alueellisesti. Turvemaiden pelloilla on merkittävä rooli Pohjois-Karjalan maataloudessa. Kosteikoiksi muuttamiseen ja ilmastokestävään viljelyyn tulee saada merkittävää tukea muutoksen toteutumiseksi. Maatalouden ilmastomyönteisten toimien, kuten kosteikkojen perustamisen tulisi myös linkittyä vahvemmin muuhun luonnon ennallistamistyöhön. Esimerkiksi ennallistamisasetuksen toimeenpanoa pohdittaessa yhteistyö maataloussektorin kanssa voisi nostaa esille merkittäviä kohteita ja toivottavasti myös monipuolistaa rahoituskanavia.

Biokaasun tuottamisen lisääminen edellyttää rahan ja raaka-ainevirran lisäksi hallinnollista sujuvuutta. Maatiloille edullisinta olisi muodostaa yhteenliittymiä, jotka investoivat laitokseen, tuottavat tarvittavan maatalouden sivuainevirran ja yhdessä myös käyttävät syntyvän biokaasun vaikkapa maatalouskoneiden energialähteenä. Tämä lisäisi kannattavuutta ja vähentäisi päästöjä. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto näkee, että siirtymistä biokaasuun tulisi vahvasti tukea ja sujuvoittaa sen hallinnollista käsittelyä nykyisistä raskaaksi ja vaikeaksi koetuista hallinnollisista käytännöistä.

Paikallisen tuotannon edistämisen ja hyödyntämisen mahdollisuus tulisi olla lähtökohtana julkisia hankintoja ja kansallista ilmastoruokaohjelmaa kehitettäessä. Se toisi tuloja paikallisille tuottajille ja vähentäisi elintarvikkeiden kuljettamiseen liittyviä päästöjä. Samalla lisääntyä alueellinen omavaraisuus ja kriisinkestävyys.

Rakennusten erillislämmitys

Avovastaus

Rakennusten erillislämmitystä koskevat toimet, kuten öljylämmityksestä luopuminen, korjausrakentamisen energiatehokkuuden tiukennukset ja uusiutuvan energian vähimmäisvaatimukset, voivat muodostaa merkittäviä kustannuksia erityisesti pienituloisille kotitalouksille kunnissa, joissa rakennuskanta on vanhaa ja väestön tulotaso keskimääräistä matalampi. Sosiaalisen yhdenvertaisuuden näkökulmasta on tärkeää, että kansalliset tukijärjestelmät huomioivat nämä erot ja kohdentavat riittävästi tukea kaikkein haavoittuvimmille ryhmille. Näin varmistetaan, että ilmastotoimet eivät lisää alueellista tai sosiaalista eriarvoisuutta.

Työkoneet

Avovastaus

KAISU3 suunnitelmassa on tuotu hyvin esille työkoneiden päästöihin liittyvät haasteet. Biokaasun tuotannon ja käytön lisääminen on realistisin ja kannatettavin vaihtoehto. Tämä tukisi myös alueellista ilmastotyötä ja elinkeinotoimintaa.

Jätehuolto

Avovastaus

-

F-kaasut

Avovastaus

-

Teollisuus ja muut päästöt

Avovastaus

Pohjois-Karjalan maakunta on ja haluaa olla ilmastokestävyyden mallialue. Se tarkoittaa osaltaan myös uusia investointeja energiainfrastruktuuriin, vähähiiliseen vetyyn ja hiilidioksidin talteenottoon. Pohjois-Karjalan kokonaisenergiankäytöstä jo 72 % on peräisin uusiutuvista energianlähteistä ja tavoitteet ovat huomattavasti korkeammalla. Pohjois-Karjalassa on investoitu ja halutaan vahvasti investoida uusiin energianratkaisuihin ja energiainfraan mukaan lukien kantaverkon ja alueellisen sähköverkon vahvistaminen.

Kuntien ja alueiden ilmastotyö

Avovastaus

Ilmastosuunnitelmia ja -tiekarttoja toimeenpannaan aktiivisesti alueilla. Vaikka ilmastolaista poistettiin 2025 alusta alkaen kuntien velvoite laatia ilmastosuunnitelma, tehdään kunnissa ja kaikissa maakunnissa silti suunnitelmallista ilmastotyötä. Alueiden ja kuntien työ tulee paremmin huomioida ja hyödyntää voimavarana valmisteltaessa kansallisia toimia.

Pohjois-Karjalan valmistelussa oleva uusi maakuntaohjelma POKAT 2029 on rakentumassa jälleen maakunnan ominaispiirteistä lähtien alueen yhteisen kehittämisen pohjaksi. Ilmasto-, luonto- ja kiertotalouskysymyksiin liittyvät tavoitteet ovat Pohjois-Karjalassa tärkeässä roolissa ja niihin liittyviä toimia tuleville vuosille määritellään niin maakuntaohjelmassa kuin sen alaohjelmissa kuten Pohjois-Karjalan ilmasto- ja energiaohjelmassa 2030. Ennakoitavuus ja yhteistyö kansallisen tason valmistelun kanssa on erityisen tärkeää etenkin ilmastokestävän elinkeinotoiminnan kehittämisessä. Alueiden rooli ja yhteistyön tuleekin näkyä merkittävänä tekijänä ilmastonmuutoksen hillinnässä ja siihen sopeutumisessa, varsinkin kun alueilla on myös paljon suoria kansainvälisiä kytköksiä eri verkostoihin ja hankeconsortioihin.

Vaikuttavat ilmastotoimet ovat erilaisia eri alueilla ja siksi alueita ja kuntia tulee tarkastella moninaisena joukkona, joilla on erilaisia vahvuuksia ja mahdollisuuksia. Esimerkiksi energiasiirtymä

toteutuu eri alueilla eri tavoin. Myös tilanne liikenteeseen, maankäytön kysymyksiin, nieluihin tai maatalouteen liittyen vaihtelee merkittävästi maakuntien välillä. Kansallisen ilmastopolitiikan suunnitelmia laadittaessa tulee tunnistaa, miten erilaisia tarpeita voidaan tukea niin, että kansallisesti ja alueilla työskennellään samaan suuntaan. Yhteistyö kuntien, maakuntien ja kansallisten suunnitelmien ja niiden toimeenpanon osalta on tärkeää ja siihen toivotaan panostusta sekä resursseja myös maakuntien liittoihin. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto toivoo laajaa yhteistyötä ja vuoropuhelua kansallisten suunnitelmien päivitysten ja säädösvalmistelun osalta. Käytännön toimia kuitenkin tehdään alueilla, ja maakuntien liitoilla on paras ymmärrys tilanteesta ja tarpeista.

Esitetyissä toimissa on erikoisuus ” Edistetään kuntien ilmastotyötä säätämällä syksyllä 2022 ilmastolakiin velvoite laatia ilmastosuunnitelma kunta-, seutu- tai maakuntatasolla”. Tämä on vanhaa tietoa ja siten poistettavissa KAISU3 suunnitelmasta. Sen sijaan tässä suunnitelmassa olisi hyödyllistä saada ehdotuksia konkreettisista toimista sekä niihin liittyvistä rahoitusmahdollisuuksista, joilla kunnat ja alueet voivat jalkauttaa vähähiilistä toimintaa.

Ilmastotavoitteiden saavuttaminen edellyttää lisäresursseja erityisesti pienemmissä kunnissa sekä pitkäjänteistä tukea kaupunkiseuduilla. Kuntien investointeja olisi tarkoituksenmukaista tukea kohdennetuilla rahoitusohjelmilla. Näiden toimien onnistunut toteuttaminen edellyttää, että kunnilla on riittävät resurssit käytännön toimeenpanoon ja maakuntien liitoilla riittävät resurssit koordinaatioon, seurantaan ja kuntien tukemiseen, jotta yhteistyö eri toimijoiden välillä voidaan varmistaa. Kaikkien kuntien suunnitelmallista ilmastotyötä vahvistaisi kunnille asetettu ilmastosuunnitelmavelvoite, sillä ilman suunnitelmallisuutta toimien vaikuttavuudesta ei välttämättä ole riittävää tietoa ja on olemassa riski, että työtä tehdään väärillä painotuksilla.

Ilmastotyön vauhdittamiseksi ja vertailukelpoisuuden turvaamiseksi olisi tärkeää varmistaa valtakunnallisesti kattavien, yhtenäisten ja maksuttomien päästötietopalvelujen sekä päästöskenaariotyökalujen jatkuvuus, päivitys ja rahoitus. Päästölaskentaa olisi tarpeen kehittää sekä tuotanto- että kulutusperusteisen laskennan osalta, jotta työkalut voisivat tukea kunnallista, alueellista ja kansallista ilmastotyötä nykyistä paremmin ja tarjota luotettavaa pohjaa vaikuttavien päätösten tekemiselle.

Kulutuksen hiilijalanjälki

Avovastaus

Kouluttaminen ja valistaminen sekä tuotekehitys ovat hyviä esitettyjä keinoja kulutuksen ilmastovaikutusten pienentämiseen. Hintaan ja / tai verotukseen liittyvien toimien toteuttamisessa tulee huolehtia sosiaalisesta yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta.

Julkiset hankinnat

Avovastaus

KAISU3 suunnitelmassa otetaan esille hyviä tavoitteita julkisten hankintojen ilmastokestävyyden lisäämiseksi, esimerkiksi velvoite huomioida ympäristö- ja sosiaaliset näkökohdat sekä valtioneuvoston periaatepäätöksen laatiminen kotimaisista ja vähähiilisistä hankinnoista. Tähän olisi hyvä lisätä myös alueellisten näkökohtien huomioiminen sillä lähellä tuotettujen tuotteiden ja palvelujen käyttäminen vähentävät päästöjä ja tukevat alueiden elinvoimaisuutta.

Muut poikkisektorit

Avovastaus

-

Suunnitelman ympäristö-, talous- ja sosiaaliset vaikutukset

Avovastaus

Talousvaikutusten arvioinnissa todetaan, että vaikutukset ovat suhteellisesti suurempia keski- ja suurituloisille kuin alimmissa tuloryhmissä, koska suurempituloiset kotitaloudet kuluttavat energiaa ja etenkin energiaintensiivisiä palveluja sekä absoluuttisesti että suhteellisesti enemmän kuin pienempituloiset kotitaloudet. Tämä on varmasti osittain totta, mutta tässä ei oteta huomioon sitä, että suurituloisilla on myös paremmat edellytykset selviytyä hinnan- tai veronkorotuksista kuin pienituloisilla. Esimerkiksi energia- tai liikenneköyhyydestä nyt jo kärsiville kotitalouksille kustannusten nousu on merkittävä sosiaalista tasa-arvoa ja tasaveroisia mahdollisuuksia heikentävä tekijä. Tällä on merkitystä monille alhaisen tulotason kuntien ja alueiden asukkaille.

Sosiaalisten vaikutusten arvioinnissa on mainittu tärkeä lähtökohta mahdollisimman oikeudenmukaisesta siirtymästä kohti vähähiilistä yhteiskuntaa ja että ilmastotoimien jatkovalmistelussa tulee kiinnittää huomiota niiden oikeudenmukaisuus- ja yhdenvertaisuusvaikutuksiin eri toimialojen, työntekijöiden ja kuluttajien osalta. Tämä on tärkeä lähtökohta ja KAISU3 lopullisessa versiossa on syytä tarkastella eri toimia ja esitettyjä muutoksia kriittisesti niin, että tämä periaate toteutuu myös alueellisesti.

Muita huomioita

Avovastaus

Yhdyskuntarakenne ja alueiden käyttö

Ilmastonmuutoksen hillintä edellyttää päästöjen vähentämistä ja hiilinielujen tukemista ja lisäämistä. Maankäytön suunnittelu on avainasemassa hiilinieluihin liittyvissä kysymyksissä ja sen kehittäminen ja ilmastotyökalujen järjestelmällinen kehittäminen suunnittelun tueksi on erittäin tärkeää. Myös valmistelussa oleva uusi alueidenkäyttölaki on korostamassa ilmastonmuutoksen hillintää ja sopeutumista sekä luonnon monimuotoisuuden vahvistamista, mutta edelleen käytännön hyviä esimerkkejä, oppaita, työkaluja ja toimintamalleja tarvitaan koordinoitusti käyttöön.

Romppanen Johanna
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto